

Міністерство освіти і науки України
Національний університет водного господарства
та природокористування

Навчально-науковий інститут економіки та менеджменту
Кафедра філософії та культурології

06-07-207М

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до семінарських занять та самостійного вивчення
навчальної дисципліни

«Філософія»

для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
усіх освітньо-професійних програм спеціальностей

ННІ ЕАВГ НУВГП

денної та заочної форм навчання

Рекомендовано
науково-методичною
радою з якості ННІ ЕАВГ
Протокол № 1
від 26.09.2023 р.

Рівне – 2023

Методичні вказівки до семінарських занять та самостійного вивчення навчальної дисципліни «Філософія» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня усіх освітньо-професійних програм спеціальностей ННІ ЕАВГ НУВГП денної та заочної форм навчання [Електронне видання] / Мельничук М. С. – Рівне : НУВГП, 2023. – 18 с.

Укладач: Мельничук М. С., кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії та культурології.

Відповідальний за випуск: Шадюк Т. А., кандидат філософських наук, доцент, завідувач кафедри філософії та культурології.

Директор ННІ ЕАВГ

Сафоник А. П.

© М. С. Мельничук, 2023

© НУВГП, 2023

Зміст

1. Вступ.....	4
2. Методичні поради по підготовці до семінарських занять	5
3. Зміст програми навчальної дисципліни	6
4. Теми семінарських занять.....	7
5. Структура навчальної дисципліни для заочної форми навчання...	8
6. Плани семінарських занять.....	9
7. Методи оцінювання знань.....	14
8. Методичне забезпечення.....	16
9. Література	16

1. Вступ

Дисципліна «Філософія» є нормативним навчальним курсом для підготовки студентів вишів. Опанування основними питаннями які експліковані в даних методичних вказівках сприятиме підвищенню інтелектуальної та методологічної підготовки здобувачів, що позитивно сприятиме здатності планування та реалізації професійного та особистісного розвитку.

Актуальність. Навчальна дисципліна «Філософія», акумулює в собі те, що людина «закріплює» особистісно істинно людський вимір, тому що жодне інше вчення настільки не акумулює увагу щодо найголовнішого питання сьогодення: як бути людиною. Таким чином, філософія актуалізує формування власної світоглядної позиції, створення константи для індивідуального самовизначення та подальшого розвитку. Враховуючи, що філософія має на меті презентувати здобувачу базисне та цілісно-системне уявлення щодо світу, ролі та місця в ньому людини, беручи до уваги соціокультурні окреслення життя соціуму й особистості, освоєння концепту цієї дисципліни вимагає інтелектуальної роботи над осягненням спеціальної літератури, активної та творчої роботи на лекціях, практичних заняттях, а також в процесі самостійної роботи над поставленими завданнями.

Мета презентованих методичних вказівок – окреслити основні проблеми та перспективи філософії в сучасному світі з урахуванням узагальнення наявного досвіду викладання філософії для студентів технічних спеціальностей. Автором, зацентрована увага щодо вивчення історико-філософського матеріалу та вирішення проблемних питань філософії; ознайомлення з поліфонізмом та плюралізмом методологічних підходів щодо аналізу суспільних явищ (цивілізаційних, формаційних, культурологічних, ціннісно-орієнтовних, особистісно-діяльнісних, системних, структурно-функціональних) Специфіка викладеного у методичних вказівках матеріалу пояснюється прагненням окреслити якомога ширше коло проблем, які турбують сучасних філософів, з урахуванням їх впливу щодо мультивекторності напрямів наукових знань. В процесі опанування навчальної дисципліни здобувач повинен **знати**:

- Основні категорії та поняття філософії
- Роль філософії в житті людини та суспільства

- Основи філософського вчення про буття
- Сутність процесу наукового пізнання
- Основи наукової, філософської та релігійної картин світу

Умови формування особистості, свободи та відповідальності за збереження життя, культури, навколишнього середовища Соціальні та етичні проблеми, пов'язані з розвитком та використанням досягнень науки, техніки та технологій

уміти:

- аргументовано розкривати суть та зміст базисних філософських концепцій і систем, оперуючи понятійно-категоріальним апаратом;

- Орієнтуватися у найбільш загальних філософських проблемах буття, пізнання, цінностей, свободи та сенсу життя як основах формування культури громадянина та майбутнього фахівця

- практично використовувати критичне мислення та-рефлексивну аналітику в ракурсі вивчення проблем сучасної буттєвості, що побутують в поліфонізмі суспільної життєдіяльності;

- аргументовано експлікувати власну точку зору щодо світоглядних буттєвих проблем.

2. Методичні поради по підготовці до семінарських занять:

Практичні заняття є базисною формою творчої самостійної роботи здобувачів в процесі оволодіння змістом дисципліни «Філософія». Філософію не можна засвоїти, не пропустивши через власну свідомість. Для вивчення філософії необхідна певна праця розуму і душі, оскільки вона не просто містить суворий набір знань, а спрямована на те, щоб допомогти людині самостійно міркувати й вирішувати головні питання свого життя.

Осягнувши матеріал прослуханої лекції, здобувач вишу готується до практичного (семінарського) заняття у відповідності до презентованого плану. Ваговим аспектом відповідної якісної підготовки є опанування понятійно-категоріальним апаратом в ракурсі філософської проблематики.

Готуючись до занять здобувач повинен використовувати як базову, так і допоміжну літературу, штудіюючи наукові джерела та філософську спадщину.

Для самостійної перевірки засвоєних знань до кожної теми подаються контрольні питання.

Лекційний матеріал, теми першоджерел, тестові завдання можна знайти на навчальній платформі Moodle:

3. Зміст програми навчальної дисципліни Структура навчальної дисципліни для денної форми навчання

Назва змістовних модулів і тем	Кількість годин			
	Лекції	Практ. заняття	СРС	Разом
1	2	3	4	5
Модуль I				
Філософська проблематика та її місце в світовій культурі людства				
Тема 1. Світогляд та його структура. Риси філософського мислення.	2	2	5	9
Тема 2. Компаративність філософської культури в ракурсі Схід-Захід. Історичні типи філософії.	2	2	10	14
Тема 3. Некласичні транскрипції XIX-XX століть.	4	2	10	16
Модуль II				
Теоретичні проблеми філософського знання.				
Тема 4. Основна проблематика філософського онтологічного вчення. Картини світу.	2	2	10	14
Тема 5. Свідомість та проблема її онтологічного статусу.	2	2	5	9
Тема 6. Пізнання як предмет філософського аналізу.	2	2	10	14
Тема 7. Людина в світі та світ людини. Проблема цілісності та поліфонізму людської буттєвості.	2	2	10	14
Усього годин	16	14	60	90

4. Теми семінарських занять

№ з/п	Теми	Кількість годин
1.	Світогляд та його транскрипція	2
2.	Вісбовий Час. Компаративність філософської культури в розрізі Схід-Захід	2
3.	Німецький ідеалізм. Європейська класична парадигма. Філософія Новітньої Епохи.	2
4.	Основна проблематика філософського онтологічного вчення.	2
5.	Проблема свідомості в ракурсі філософського знання.	2
6.	Пізнання як предмет філософського аналізу.	2
7.	Людина; поліфонізм концептів її походження; Сутність людської буттєвості у фокусі філософської проблематики.	2
	Разом	14

Самостійна робота студентів

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Структура та функції філософського знання. Співвідношення філософії, науки, релігії, мистецтва.	5
2.	Канонічні джерела Стародавнього Сходу. Місце філософії у духовному бутті Європи та Азії.	10
3.	Проблема відчуження як життєво-базисна проблема сьогодення: ретроспективний аналіз проблеми	10
4.	Метафізика та синергетика в онтологічних проблемах філософії.	10
5.	Свідомість та мова. Онтологічність свідомості в ракурсі філософського знання	5

6.	Глобальні проблеми сучасності. Римський клуб. Людина в ракурсі глобалізації. Проблеми людства метамодерну . які експліковані в розрізі кінематографу, літератури та інших видах мистецької діяльності людини	10
7.	Суспільство. Соціальне та індивідуальне в людському бутті.	10
	Разом	60

5. Структура навчальної дисципліни для заочної форми навчання

Назва змістовних модулів і тем	Кількість годин			
	Лекції	Практ. з.	СРС	Разом
1	2	3	4	5
Модуль I				
Філософська проблематика та її місце в світовій культурі людства				
Тема 1. Світогляд та його структура. Типи світогляду. Риси філософського мислення. місце філософії в системі культури.	1	2	15	18
Тема 2. Компаративність філософської культури в ракурсі Схід-Захід. Історичні типи філософії. Наукові програми античності. Середньовічний геоцентризм. Ренесанс людини та гуманізм. Новий час та його наукова спадщина.			10	10
Тема 3. Некласичні транскрипції XIX-XX століть. Сцієнтизм та антисцієнтизм Новітньої філософії.		2	15	17
Модуль II				
Теоретичні проблеми філософського знання.				

Тема 4. Основна проблематика філософського онтологічного вчення. Наукова картина світу.	1	2	10	13
Тема 5. Свідомість та проблема її онтологічного статусу. Концепції походження свідомості. Самосвідомість та її структура.			10	10
Тема 6. Пізнання як предмет філософського аналізу. Структура наукового пізнання.			10	10
Тема 7. Людина, її походження та сутність людського буття. Проблема цілісності людини.		2	10	12
Усього годин	2	8	80	90

6. Плани семінарських занять

МОДУЛЬ 1. ФІЛОСОФІЯ: ПРОБЛЕМАТИКА ТА МІСЦЕ В СВІТОВІЙ КУЛЬТУРІ ЛЮДСТВА

Тема 1. Філософія: проблематика та місце в світовій культурі людства

Основні категорії і поняття: світогляд, світовідчуття, світосприйняття, світорозуміння, знання, переконання, цінності, рефлексія, міфологія, релігія, філософія, філософська культура, філософська ідея, епістемність, софійність, типи філософування, філософський напрямок, філософська течія, філософська школа, філософська культура, філософська традиція.

План

1. Світогляд, його структура. Історичні типи світогляду.
2. Філософія та культура; філософія в структурі культури (філософія і мистецтво, філософія і мораль, філософія і релігія, філософія і наука).
3. Риси філософського мислення. Поліфонізм форм та способів буття філософії.

Контрольні питання

1. Здійснити характеристику ознак міфологічного та релігійного світогляду; проаналізувати суть відмінностей від філософського світогляду.

2. Експлікувати особливість специфічних рис філософського міркування.
3. Здійснити аналітику співвідношення філософії та світогляду.
4. Віднайти взаємозв'язок філософії і релігії , філософії і науки.
5. Спробувати віднайти та розглянути призначення та функції філософії?
6. Проаналізувати поліфонізм форм та способів буття філософії.
7. Дати характеристику структурі філософії в ракурсі систематизації знань.

Тема 2. Компаративність філософської культури в ракурсі Східно-Західної парадигми. Історичні типи філософії.

Основні поняття і категорії: космоцентризм, натурфілософія, теїзм, метафізика, атомізм, світ ідей, неоплатонізм, теоцентризм, схоластика, номіналізм, реалізм, антропоцентризм, пантеїзм, гуманізм, раціоналізм, субстанція, дуалізм, деїзм, атеїзм, агностицизм, механістичний матеріалізм, діалектика, матеріалістична діалектика, категоричний імператив, абсолютна ідея, антропологічний матеріалізм, матеріалістичне розуміння історії.

План

1. Компаративність філософської культури в розрізі: Схід-Захід.
2. Історичні типи філософії. Вісьовий час.
3. Наукові програми античності.
4. Середньовічний теоцентризм. Ренесанс людини та гуманізм.
5. Новий час та його наукова спадщина.
6. Німецька ідеалізм та поглиблення гносеологізму.

Контрольні питання

1. Місце та причини виникнення філософії?
2. дати характеристику полярності типів філософування в розрізі Схід-Захід.
3. Які наукові здобути античної філософії?
4. Проаналізувати основні постулати Патристики та Схоластики Середньовіччя.
5. В чому креатив концепції та пошуків Ренесансу?
6. В чому полягає науковий тренд філософії Нового часу ?
7. Які основні характерні риси філософії доби Просвітництва?
8. В чому полягає унікальність та самобутність німецької класичної філософії?

Тема 3. Некласичні транскрипції XIX-XX століть.

Основні поняття і категорії: Ірраціоналізм, сублимація, лібідо, екзистенція, відчуження, воля, волюнтаризм, метамодерн, сцієнтизм, антисцієнтизм, герменевтика.

Заняття 1

План

1. Некласична філософія та її символічність трансцедентного
2. Проблема екзистенції на тлі новітніх філософських інтересів.

Контрольні питання

1. В чому суть відмінності класичної та неklasичної філософії?
2. Хто основоположник поняття "екзистенція" і яке його місце в сучасній філософії?
3. Некласична філософія та її символічність трансцедентного

Заняття 2

План

1. Поляризація раціоналізму та ірраціоналізму, сцієнтизму та антисцієнтизму в новітній філософській думці
2. Проблеми людини, свободи та її меж в ракурсі модернізації філософських ідей.

Контрольні питання

4. Які парадигмальні особливості філософських ідей формується в новітній філософії?
 5. Суть раціонального та ірраціонального у філософії XX ст.
 6. В чому полягає філософська особливість психоаналізу?
- Назвіть представників й основні ідеї екзистенціальної філософії.

МОДУЛЬ 2. ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ФІЛОСОФСЬКОГО ЗНАННЯ.

Тема 4. Філософське розуміння світу

Основні поняття і категорії: світ, матерія, буття, небуття, інобуття картина світу, універсум, метафізика, синергетика, субстанція, діалектика, догматизм, суперечність, закони та категорії діалектики, монізм, плюралізм.

План

1. Основна проблематика філософського онтологічного вчення.
2. Проблема єдності та багатоманітності світу. Поняття субстанції та матерії.

3. Діалектика як вчення про розвиток.

Контрольні питання

1. В чому полягає філософський зміст проблеми буття?
2. Яка відмінність в осмисленні проблеми буття в східній і західній філософії?
3. Особливості підходів до проблеми буття в класичній та неklasичній філософії.
4. Як співвідносяться категорії «буття», «небуття», «інобуття» «матерія» та «субстанція»?
5. Як Ви тлумачите поняття простіру та часу? Як трансформувалося їх тлумачення в Новітній філософії.?
6. В чому полягає співвідношення таких понять як «рух» та «розвиток»?
7. Що таке «діалектика», які існують закони діалектики?
8. В чому особливість синергетичного підходу до розуміння онтологічних проблем світу?
9. Що таке картина світу, які існують картини світу?

Тема 5. Свідомість та проблема її онтологічного статусу.

Основні поняття і категорії: свідомість, духовність, мова, душа, дух, творчість, свідоме, несвідоме, підсвідоме, самосвідомість, психіка, предметність, самосвідомість, ментальність, рефлексія, національна самосвідомість.

План

1. Свідомість та її суттєві ознаки. Історичні концепції походження свідомості.
2. Свідомість і мова.
3. Самосвідомість та її структура.

Контрольні питання

1. Як співвідносяться між собою категорії «свідомість», «дух», «душа», «духовність»?
2. Які існують концепції походження свідомості?
3. В чому виражається національна самосвідомість?
4. дати характеристику існуючим функціям свідомості.
5. Що таке самосвідомість і яка її роль у взаємодії особи та суспільства?
6. В чому полягає концептуальний філософський сенс вчення щодо свідомого та несвідомого?

Тема 6. Пізнання як предмет філософського аналізу.

Основні поняття і категорії: процес пізнання, об'єкт, суб'єкт, знання, гносеологія, агностицизм, емпіричне пізнання, раціональне пізнання, скептицизм, релятивізм, правда, істина, заблудження, практика, наука, парадигма, епістемологія, метод, методологія, практика, наукова картина світу.

План

1. Пізнання як предмет філософського аналізу.
2. Аналіз проблеми пізнання в історико-філософський контексті.
3. Структура наукового пізнання: риси; основні поняття та категорії.
4. Істина та правда. Основні концепти істини.
5. Наука в ракурсі викликів метамодерну.

Контрольні питання

1. Що, на Вашу думку, досліджує гносеологія?
2. Які Ви знаєте рівні, види, та форми пізнання?
3. Експлікуйте основні філософські концепти пізнання.
4. Що є істина? Чи є відмінність істини від правди?
5. Яка роль практики в процесі пізнання?
6. В чому полягає демаркація емпіричного та теоретичного рівнів наукового пізнання?

Тема 7. Людина в світі та світ людини. Людська буттєвість як предмет філософських осмислень: її поліфонізм та цілісність.

Основні поняття і категорії: людина, індивід, особа, індивідуальність, особистість, антропосоціогенез, свобода, вибір, необхідність, відчуження, відповідальність, творчість, смерть, безсмертя, життя, сенс життя, глобалістика.

План

1. Людина: поліфонізм концептів її походження;
2. Сутність людської буттєвості у фокусі філософської проблематики. Людина та система соціуму.
3. Буття людини як буття можливого: творчість, свобода, вибір, відповідальність.
4. Відчуження в людській буттєвості. Суть відчуження, причини та шляхи подолання.
5. Проблема життя та смерті як найважливіші акценти людського буття. Причини втрати та пошук сенсів
6. Людина в ракурсі глобалізації світу

Контрольні питання

1. В чому відмінність есенційного та екзистенційного підходів до тлумачення сутності людини?
2. Що таке антропосоціогенез?
3. В чому виявляється проблемність людського буття?
4. Як співвідносяться поняття «особа», «особистість», «індивід» та «індивідуальність»?
5. В чому проявляється багатоманітність та багатовимірність людського буття?
6. Процес соціалізації особистості: в чому його суть та якими шляхами він здійснюється?
7. Окресліть основні підходи до проблеми сенсу буття людини.
8. Який зміст вкладається в поняття «свобода особистості»?
9. Що таке відчуження особистості, які його причини та шляхи подолання?

7. Методи оцінювання знань

Поточна форма контролю включає в себе наступні форми робіт та оціночні бали за їх виконання

№ п.п	Види навчальної діяльності	Оціночні бали
	Відвідування практичних занять	1 б. за 1 заняття
	Підготовка письмового есе по проблемі	4 б.
	Доповідь на семінарському занятті	2-4б. за 1 виступ
	Участь у дискусії під час семінарського заняття	0,5-1 б. за 1 заняття
	Підготовка конспекту першоджерел і використання його у відповіді	2 б.
	Виступ з доповіддю на студентській науковій конференції	3 б.
	Виступ з доповіддю на студентській науковій конференції в іншому вузі	5 б.
	Участь у конкурсі студентських наукових робіт	2 б.
	Участь у олімпіаді з філософії	2 б.

	Призове місце в олімпіаді, конкурсі есе чи конференції	5 б.
	Підготовка мультимедійної презентації	5 б.
	Участь у громадських заходах, приурочених етичній тематиці сьогодення	3 б.
	Участь у роботі студентського наукового Філософського гуртка	5 б.
	За якісне ставлення до вивчення дисципліни	1 – 3 б.

Розподіл балів, що присвоюються студентам

Поточне опитування та СРС									Екзамен	Сума
Т 1	Т 2	Т3	МК 1	Т4	Т5	Т 6	Т7	МК 2	40	100
8	8	12	20	8	8	8	8	20		

*Екзамен у тестовій формі складається за умови скасування модульних контролів МК1 і МК2.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі форми навчальної діяльності	Оцінка за національною шкалою	
	для екзамену	для заліку
90-100	Відмінно	зараховано
82-89	Добре	зараховано
74-81		
64-73	задовільно	зараховано
60-63		
35-59	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання

0-34	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни
------	--	---

8. Методичне забезпечення

1. Мельничук, М. С. (2023) Силабус навчальної дисципліни «Філософія» для здобувачів вищої освіти ступеня «бакалавр», які навчаються за освітньо-професійною програмою «Теплоенергетика» спеціальності 144 "Теплоенергетика" денної форми навчання. [Силабус] / [Електронний ресурс]. – режим доступу <http://ep3.nuwm.edu.ua/id/eprint/26128>
2. Мельничук, М. С. (2022) Силабус навчальної дисципліни "Філософія" геопростору для здобувачів вищої освіти ступеня «магістр», які навчаються за освітньо-професійною програмою "Туризм" спеціальності 242 "Туризм". [Силабус] / [Електронний ресурс]. – режим доступу <https://ep3.nuwm.edu.ua/25647/1/06-07-49S.pdf>
3. Мельничук М.С., Світайло Л.Д., Слюсар В.М. "Філософія"- Навчально-методичний посібник для студентів. Рівне 2012. 270 с URL:<http://ep3.nuwm.edu.ua/id/eprint/4754>
4. Наконечна, О. П. (2019) Методичні вказівки та плани семінарських занять з навчальної дисципліни «Філософія» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня усіх спеціальностей НУВГП денної форми навчання. [Методичне забезпечення] / [Електронний ресурс]. – режим доступу <http://ep3.nuwm.edu.ua/id/eprint/13951>

9. Література

Базова

1. Горський В. С. Кислюк К. В. Історія української філософії : підручник. Київ : Либідь, 2014.
2. Мельничук М. С., Світайло Л. Д., Слюсар В. М. Філософія : навчально-методичний посібник для студентів. Рівне, 2012. 270 с. URL: <http://ep3.nuwm.edu.ua/id/eprint/4754>
3. Нестеренко В. Г. Вступ до філософії : онтологія людини : навч. посібник. Київ, 1995.

4. Пазенок В. С. Філософія : навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2013.
5. Петрушенко В. Л. Філософія : підручник. 4-те вид. Львів, 2006.
6. Причепій Є. М., Черній А. М., Чекаль Л. А. Філософія : підручник для студентів вищих навчальних закладів / 2-ге вид., випр., доп. Київ : Альма матер, 2017.
7. Філософія : навчальний посібник. За ред. Надольного І. Ф. Київ, 2014.
8. Філософія : хрестоматія (від витоків до сьогодення) : навч. посіб. / За ред. Л. В. Губерського. Київ : Знання, 2013.
9. Melnychuk M. Suggestive component of the symbolism of sacred architecture in christian cult (article) *Modern Science – Moderni Veda*. Praha. Ceska republika, Nemoros . 2019. # 4. P. 108-115.(Index Copernicus). URL: <https://www.elibrary.ru/contents.asp?id=42734445>
10. Melnychuk M. Extrapolation of Traditional Constructions of the Cultural Art of Catholicism in the Context of Symbolic Content (article) *Norwegian Journal of development of the International Science*, № 39/2020. Vol 4. P.43–47 URL: http://nor-ijournal.com/wp-content/uploads/2020/09/NJD_39_4.pdf

Допоміжна

1. Горський В. С. Історія української філософії : навч. посібник. Київ : Наукова думка, 2013.
2. Історія філософії : підручник / За ред. В. І. Ярошовця. Київ, 2012.
3. Історія філософської думки в Україні. Курс лекцій. Київ, 2019.
4. Комунікативна соціальна філософія : підручник для ВНЗ. Заг. ред. Ермоленко А. М. Київ, 2012.
5. Кримський С. Б. Запити філософських смислів. Київ, 2013.
6. Кримський С. Б. Під сигнатурою Софії. Київ, 2018.
11. Льовкіна О. Г. Відчуження людини у соціокультурному просторі : минуле і сучасність. Київ, 2013.
12. Мельничук М. С. Антихристиянські та сатанинські мотиви у формуванні ідейного стрижня "металічної" музики: релігієзнавчо-мистецтвознавчий аналіз. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Житомир : ЖДУ ім. Івана Франка, 2016. Вип. 1(82). С. 81–84. URL: <http://ep3.nuwm.edu.ua/15027/>

13. Мельничук М. С. Екзегнеза фантазії в ракурсі витоків релігійного мистецтва. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Житомир : ЖДУ ім. Івана Франка, 2018. Вип. 1(84). С. 60–63. URL: <http://ep3.nuwm.edu.ua/15028/>
7. Наконечна О. П. Естетичне як тип духовності. Рівне, 2002.
8. Семенюк Е. П., Мельник В. П. Філософія сучасної науки і техніки : підр. Львів : Світ, 2016.
9. Сучасна зарубіжна філософія. Течії та напрями. Київ, 1996.
10. Табачковський В. Г. У пошуках невтраченого часу (Нариси про творчу спадщину українських філософів-шестидесятників). Київ, 2002.
11. Толстоухов А. Самоорганізація суспільства і влада. *Філософська думка*. 2000. № 1. С. 27–41.
12. Філософія : курс лекцій. За ред. Бичка І. В. Київ, 2012.
13. Філософія: мислителі, ідеї, концепції : підручник / В. Г. Кремень, В. В. Ільїн. Київ : Книга, 2012. 528 с. URL: <https://kafedrafil.files.wordpress.com/2012/09/kremen.pdf>
14. Філософія : світ людини. Курс лекцій : навч. посібник / В. Г. Табачковський, М. О. Булатов, Н. В. Хамітов та ін. Київ : Либідь, 2003.
15. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. Нью-Йорк, 2010.
16. Читанка з історії філософії. Кн.1. Київ, 2012.
17. Читанка з історії філософії. Кн.6 : Зарубіжна філософія ХХ століття. Київ, 2003.
18. Ящук Т. І. Філософія історії : Курс лекцій : навч. посібник. К. : Либідь, 2004.